

Baharlık Kitap Dizisi **41**

PSİKANALİZ YAZILARI

*haz ilkesinin ötesinde
beyond the pleasure principle*

Sonbahar 2020

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 477
Psikanaliz Yazıları
Baharlık Kitap Dizisi 41
Haz İlkesinin Ötesinde
Sonbahar 2020

ISBN: 975-6947-36-5 (TK No)
978-605-9911-73-3 (41. Cilt)

Psikanaliz Yazıları
Yayın Yönetmeni: Behice Boran
Yayın Kurulu: Behice Boran, Evrem Tilki, İlker Özyıldırım,
Ayten Dursun Söküçü, Funda Akkapulu
Danışma Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey, Elda Abrevaya,
Raşit Tükel, Vehbi Keser, Zehra Karaburçak Ünsal

Önceki Yayın Yönetmenleri
Talat Parman (2000-2020)

Birinci Basım: Aralık 2020
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Görseli: Salvador Dali, *Nekrofilik Bahar*, 1936
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

SUNUŞ

Psikanaliz *Yazuları*'nın ilk sunuş yazısında Talat Parman, psikanalizin bir iç yolculuk olduğundan ve gerçeğin iki kıyısından, psikanalist ve analizandan bahsederek “*Bu dergi/kitap dizisi bir iç yolculuktan, ancak yalnızca analizanlardan değil analistten de söz edecektir.*” diyordu. *Psikanaliz Yazuları* kırk sayı boyunca psikanalizi tanıtmak, geleneği iletmek ve kuramsal katkılar sunmak başta olmak üzere önemli bir çok işlev üstlendi, hem analizandan hem de analistten söz etti. Aynı şekilde uluslararası psikanaliz geleneğinin parçası olarak psikanaliz yazını alanında temel atmak, geleneği oturtmak, köklü ve ortak bir dil kurmak hedefler arasındaydı ve yıllar içinde bu hedeflere de ulaşıldığını söyleyebiliriz.

Psikanaliz Yazuları İstanbul Psikanaliz Derneği'nin kurucularından da olan altı kişilik bir ekibin yola çıkması ile başladı. Zaman içinde ayrılanlar, eklenenler oldu. Şimdi bu yolculuğun yeni bir durağındayız. Yayın Kurulu'nda bir geçiş ve devir sürecini gerçekleştirilmekteyiz.

Dergi/kitap dizisinin kuruluşundan bu yana yayın yönetmenliğini üstlenen Talat Parman, başından beri yayın kurulunun üyesi olan Ayça Gürdal Küey ve son dönemde kurulda yer alarak değerli katkılar sunan Vehbi Keser uzun yıllardır emek verdikten, yaratım ve çaba ortaya koyduktan sonra şimdi görevlerini devrediyorlar. Yirmi yıla yayılan, kırk sayıya varan bu yazın birikiminin ve geleneğinin oluşmasında belirleyici yerleri olan kendilerine bu özel yolculuktaki incelikli ve iz bırakan katkıları için teşekkür ediyor, şükranlarımızı sunuyoruz. Ne şanslıyız ki bu yayın yolculuğunun parçası olduk, böyle ustalardan el aldık. Umarız şimdiye kadar incelikle ve hakkıyla yürütülen bu sorumluluğu layıkıyla taşıyabiliriz.

Bu sayının dosya konusu yayınlanışının yüzüncü yılı dolayısıyla *Haz İlkesinin Ötesinde* olarak belirlendi. Yıkıcılık her tarafı istila etmişken, içinden geçtiğimiz küresel salgınla birlikte yaşam ve ölüm birbirine daha yakın, daha iç içe sanki. Öyle ki artık en sevdiklerimiz için tehlike arz eder haldeyiz; yaşam için birbirimizden, alanlarımızdan ve alışkanlıklarımızdan zorunlu olarak mesafelenmiş durumdayız. Gözümüzle göremediğimiz bir yolla bize hakim olan, kendini yeniden üretmek için bizi taşıyıcısı/besi yeri yapan virtüs; ölü, yabancı-tanıdık-tuhaf varlık, tekinsizin ta kendisi. Onun etkisiyle hayatımıza ve psikanalitik çalışma çerçevemize bir süre önce hayal bile edemeyeceğimiz yeni uygulamaları dahil etmek zorunda kaldık; odalarımızdan ve divanlarımızdan ayrı düştük. Sigmund Freud da 1920'de, tam da dünya bir başka salgının içindeyken ruhsal işleyişi tasarlama biçiminde keskin bir dönemece girmiştir. 1920'ye kadar haz-hoşnutsuzluk ilkesini benimsemişken *Haz İlkesinin Ötesinde*'de yeni bir hipotez önerir; bireyin ruhsallığının haz ilkesinden daha temel bir işleyişle, yaşam ve ölüm dürtüsü arasındaki temel bir çatışma tarafından yönetildiğini ileri sürer. Bu dönemeç ayrıca psikanaliz kuramında ikinci yerleştirmenin de oluşumuna götüren sürecin başlangıcı olmuştur. Yeni kuramlaştırmada ölüm dürtüsü bağlamında yıkıma vurgu artsa da, libido ve yaşam dürtüsü de tüm bunların hemen yanı başında belirir, Eros her zaman ölüme karşı durur.

Yaşadığımız salgın hepimizi tekinsiz hislerle tehdit etse de yaşam devam ediyor. *Psikanaliz Yazıları* da bir gelenekten miras aldıklarıyla, güvenle ve arzuyla yoluna devam edecek.

Nice 20 yıllara...

Psikanaliz Yazıları'nın 42. sayısı 2021 ilkbaharında yayınlanacaktır ve dosya konusu *Ferenczi* olarak belirlenmiştir. Yazı ve çeviri önerilerinizi psikanalizyazilari@yahoo.com.tr adresine yazabilirsiniz.

BEHİCE BORAN

İçindekiler/ Contents

sunuş | 5
presentation

BEHİCE BORAN

önsöz | 9
preface

ILKER ÖZYILDIRIM

haz ilkesinin ötesi ve ruhsal bir işleyiş biçimi | 13
olarak yinelemeler

*beyond the pleasure principle and the repetitions
as a form of psychic functioning*

RAŞİT TÜKEL

freud'un "haz ilkesinin ötesinde"sinde plastikiyet | 37
ve elastikiyet

plasticity and elasticity in freud's "beyond the pleasure principle"

CATHERINE MALABOU / ÇEVİREN / TRANSLATED BY A. LALE ORHON BAYKAL

insan freud ve haz ilkesinin ötesinde | 51
freud the man and beyond the pleasure principle

TALAT PARMAN

freud'un ileri dönem kuramlarında dürtü ve | 71
birincil narsisizm: "haz ilkesinin ötesinde"nin
yorumu ve yeniden formülasyonu

*instinct and primary narcissism in freud's later theory: an
interpretation and reformulation of 'beyond the pleasure principle'*

DANIEL E. GREENBERG / ÇEVİREN / TRANSLATED BY AYLİN DENİZ ÜLKÜMEN

bir haz ilkesi olarak tarihsel ölüm dürtüsü üzerine | 95
on the historical death drive as a pleasure principle

ISHAK SAYÇILI

birincil kaygı olarak ‘ölüm korkusu’ üzerine: | 115
nasıl ve neden klein freud’dan ayrılıyor
*on ‘the fear of death’ as the primary anxiety:
how and why klein differs from freud*

RACHEL B. BLASS / ÇEVİREN / TRANSLATED BY DENİZ COŞAN

“morel’in buluşu”nda yineleme zorlantısı ve | 137
ölüm dürtüsü
*compulsion to repeat and the death drive in “the invention
of morel”*

İLKŞEN UMMAN

anoreksiya nervoza: haz ilkesinin neresinde? | 149
anorexia nervosa: where in the pleasure principle?

HALİDE ERTEN ŞAHAN

dosya ötesi / other topics

iki çocuk yalanı (1913) | 173
two lies told by children (1913)

SIGMUND FREUD / ÇEVİREN / TRANSLATED BY BARIŞHAN ERDOĞAN

bedenin içine alma: haz, saldırganlık ve nesne | 179
içeriye alınırken
*incorporation: the moment that pleasure, aggression,
and object are taken inside*

ALİ ALGIN KÖŞKDERE

ingilizce özetler | 203
summaries

etkinlik duyuruları | 207
activities

önsöz

Psikanalitik kuramın seyrinde Freud'un her bir metninin kendine özgü bir yeri olsa da, kuram içinde bir dönemeç ve kurucu metin olmaları noktasında *Düşlerin Yorumu* ve *Cinsellik Üzerine Üç Deneme* yanında *Haz İlkesinin Ötesinde* de özel bir yer tutar. Hatta, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de ortaya konulan kuramsal açılım, psikanalitik kuramın geriye doğru da bir yeniden okunması ve değerlendirilmesi gerekliliğini çağırır.

Bahsedilen ilk iki eser her ne kadar psikanaliz dışından yoğun eleştirilere konu olsalar da, psikanaliz çevresi içinde -çeşitli kısımlarına yönelik farklı tartışmalar ve yorumlara rağmen- genel bir kabul görürler, görece makul karşılanırlar. Buna karşılık, *Haz İlkesinin Ötesinde*, psikanalistler arasında başka hiçbir Freud eserinin neden olmadığı kadar ve yüzyıl sonra halen süren keskin bir yarıma ve kamplaşma yaratmıştır; bölünmenin tarafları, her ne kadar bu eseri Freud dehasının geç dönem yükselen bir sesi olarak hayranlıkla ansalar da, buradaki tezleri kuramsal bir sıçrama olarak görenler ile fazlasıyla spekülâtif kuramsal bir gerileme olarak değerlendirenler ayrı saflara savrulurlar. Üstelik bu saflaşma, farklı önceliklere vurgu yaparak birbirinden ayrışan farklı psikanaliz okulları ve çevrelerinin her birinin kendi içinde bile oluşur; aynı okulun kimi önemli temsilcileri bu eserin en önemli argümanları hakkında karşıt konumlara yerleşirken, karşıtlaşıp ayrıştıkları rakip çevrenin önde gelen üyeleri ile (düşman kardeşler gibi) yan yana düşer.

Haz ilkesinin (anlamalı) bir ötesi var mıdır?

Ölüm dürtüsü psikanalitik kuramın tamlayıcı bir halkası mı yoksa biyolojik bir indirgeme, spekülâtif bir tarihötesi söylem midir?

"*Tüm yaşamın hedefi ölüm*" müdür; ölümümüzden kaçmak için mi öldürmek zorunludur?

Yineleme zorlantısı diğer yineleme görüngülerini aşan bir dinamik özgüllüğe sahip midir?

Hepimizin içinde sevgilimiz Clorinda'yı kılıçlayıp öldüren şeytani bir güç, kötü bir kader bizi takip etmekte midir?..

Haz İlkesinin Ötesinde psikanalistler için uyarıcı, cezbedici, vadedicidir. Fakat sarsıcıdır da!

"Ezop'un fabllarından birinde, fırtınanın sahile fırlattığı gemi kazazedesi bitkinliğin ilk uykusundan uyanınca denizi yeniden sakin bulur. O zaman öfkeye kapılıp mahvedicisine söver: Deniz güzel yüzüyle insanı cezbetmektedir, ki peşinden giderse onu mahvedebilirsin. Bir kadının, Thalassa'nın suretine bürünen deniz, öfkeli adama karşılık verir: *Beni değil, rüzgarları azarla, çünkü benim mizacım toprağınkinden farklı olmadığı halde, benim üzerime çullanıyor ve beni kabartıp dev dalgalar yaratıyorlar.*"¹

Haz İlkesinin Ötesinde psikanaliz denizini kabartır, ona tutulmamak, karşısında savrulmamak, onunla muhasebeye girmemek olmaz; bu metin ortaya koyduğu kavramlar, doğurduğu sorular, yarattığı tartışmalarla yüzyıl boyunca psikanalizi ve psikanalitik topluluğu yarıp geçer.

Haz İlkesinin Ötesinde ile Freud, ölüm ve yaşam dürtüleri çerçevesinde biçimlenen yeni dürtü kuramını, öncesinde başvuru olan nevroitik yineleme tasarımı yanında yineleme zorlantısı kavramsallaştırmasını, travma meselesinin yeniden sorunsallaştırılmasını, ruhsallığın işleyişine dair kuramsallaştırmasında başından itibaren merkezi bir yeri olan haz (ve bir anlamda onun türevi olan gerçeklik) ilkesinin ötesinde bir işleyiş ilkesinin varlığı olasılığını gündeme getirir. Bu yeni sorular, kavramlar ve tasarımlar çerçevesinde düşler ve zihinsel işleyiş kuramı, dürtü modeli, düşünme ve çeşitli kapasitelerin gelişimine dair tasarımlar, saldırganlık ve yıkıcılık sorunsalı, çeşitli klinik görüngülerin yorumlanması gibi farklı bağlamlarda kapsamlı yeni düzenlemeler gerçekleşir.

¹ H. Blumenberg [1987] *Endişe Nehri Geçiyor*, çev. C. Ener, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s.13.

Haz İlkesinin Ötesinde, psikanalitik kuramın ve kliniğin bir yandan kendinden sonraki gelişimini (örneğin yapısal modelin içeriğini, yeni kaygı kuramını, olumsuz terapötik tepkiye yaklaşımı) belirlerken, diğer yandan da tüm kuramı bir *sonradan etki* gibi tümünden yeniden okumaya çağırır. Bu okuma halen de sürmektedir.

Ezop fablını yeniden hatırlayalım; toprağın doğasında olan en güvenilir niteliği sahiplenen denizin, rüzgârları kazazede tarafından aynı şekilde paylanmak üzere müşkülde bıraktığını belirten H. Blumenberg, öykünün o şekilde bitişinin eksik kaldığını ve rüzgarlara da söylenecek bir son söz vermek gerektiğini belirtir: "Şöyle bir şey derdi rüzgarlar: *Deniz kara gibi değil. Biz karaya hücum ettiğimizde, o yerinden bile kıpırdamıyor. Bunun için bir zelzeleye ihtiyaç var. Eğer deniz bize itiat etmeseydi, ne dev dalgalar olurdu, ne de gemi kazaları.*"²

Psikanalitik kuramı ve psikanalistleri yüzyıl boyunca savuran *Haz İlkesinin Ötesinde*'ye yüzyıl sonra bir kez daha söz verelim.

Haz İlkesinin Ötesinde'nin aynasında *toprak, deniz, rüzgar* bize ne söyler, bir kez daha düşünelim.

İLKER ÖZYILDIRIM

² H. Blumenberg [1987] *Endişe Nehri Geçiyor*, çev. C. Ener, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s.13.